

ЕВРОПЕЙСКАТА ПЕРСПЕКТИВА ПРЕД ЗАПАДНИТЕ БАЛКАНИ – ФАКТОР ЗА СИГУРНОСТ И СТАБИЛНОСТ

Мария Хаджипетрова-Лачова

THE EUROPEAN PERSPECTIVE FOR THE WESTERN BALKANS – A SECURITY AND STABILITY FACTOR

Maria Hadzhipetrova-Lachova

Резюме: В настоящата статия се проследяват динамичните процеси и напредъка, свързани с преговорите за присъединяване на държавите от Западните Балкани към Европейския съюз, и съпътстващите ги нови изменения в контекста на сигурността.

Ключови думи: интеграция, Западни Балкани, преговори за присъединяване, сигурност

Abstract: This article traces the dynamic processes and progress related to the accession negotiations of the Western Balkan countries to the European Union and the new changes which accompany them in the light of the security context.

Keywords: integration, Western Balkans, accession negotiations, security

УВОД

Съвременната геополитическа, икономическа и социално-културна характеристика на региона на Югоизточна Европа (ЮИЕ)¹ отчита езиковото, културното и религиозното многообразие като основни фактори за по-сложното управление на региона, както по отношение на политиките за пълноправно членство на държавите от Западните Балкани към Европейския съюз (ЕС), така и в контекста на съвременните измерения на сигурността в Европа.

През последните няколко години терминът „Югоизточна Европа“ бе изместен от термина „Западни Балкани“². Тази промяна в

¹ Югоизточна Европа (ЮИЕ) е географски термин, включващ всички страни под Унгария и Словения, заобиколени от Адриатическо, Черно, Егейско и Йонийско море.

² Терминът Западни Балкани е официално въведен през 1998 г. от австрийското председателство на ЕС. Включва Албания, Босна и Херцеговина, Хърватия, Косово, Македония, Черна гора и Сърбия. За целите на това изследване под „Западни Балкани“ ще се има предвид държавите, на които предстои да станат пълноправни държави-членки на ЕС.

терминологията се наложи, за да отрази променящото се разбиране за региона и неговия геополитически контекст.

Терминът „Западни Балкани“ предоставя по-специфично географско обозначение в сравнение с по-широкия термин „Югоизточна Европа“ и използването му подчертава фокуса на ЕС върху тази специфична група държави и техният път към европейска интеграция (Белова, 2008). Терминът също така откроява споделените предизвикателства и възможности, пред които са изправени тези нации. Допълнително той насърчава сътрудничеството по въпроси като икономическо развитие, инфраструктура и сигурност.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Западните Балкани представляват регион, в който се смесват интересите на определени водещи държави, като в известна степен се достига и до тяхното противопоставяне (Бекярова, 2007). В този смисъл е логично да се направи анализ на тези интереси и да се отговори на въпроса: „Защо регионът е под влиянието и на глобални, и на регионални сили – САЩ и Руската федерация, както и на отделни държави членки на ЕС?“ Допълнително усложнение на геополитическата ситуация в разглеждания регион се явява и нарастващото влияние на Китай, особено в сферата на енергетиката и инфраструктурата³.

В резултат на глобалната икономическа и финансова криза в началото на ХХІ век и на пренасочването на сферите на интереси, се наблюдава известен спад в интереса и влиянието на САЩ, което носи със себе си известна степен на неопределеност. Като косвена последица това предизвиква и липса на категорична позиция, както на ЕС, така и в обхвата на неговите отношения с Балканите.

САЩ изтеглиха голяма част от потенциала си от региона, а ЕС все още няма готов алтернативен план за продължаване на стабилизационните процеси там. Все пак категоричното ангажиране и подкрепа на САЩ за държави като Албания, Северна Македония и Черна гора, относно постигане на тяхното членство в НАТО, е факт с особено значение за процесите на сигурността в Западните Балкани.

Към настоящия момент със статут на държави кандидатки за присъединяване към ЕС са: Албания, Босна и Херцеговина, Северна

³ За повече подробности виж: Шопов, В. (2022, март 23). *Очертаване на китайския възход на Западните Балкани*. European Council on Foreign Relations. <https://ecfr.eu/sofia/publication/%D0%BE%D1%87%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B5-%D0%BD%D0%B0-%D0%BA%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B8%D1%8F-%D0%B2%D1%8A%D0%B7%D1%85%D0%BE%D0%B4-%D0%BD%D0%B0-%D0%B7%D0%B0%D0%BF/>

Македония, Сърбия и Черна гора. Особен случай е кандидатурата на Косово⁴.

Още през 2003 г. по време на Срещата на върха в Солун първите четири държави са идентифицирани като потенциални кандидати за членство в ЕС. Черна гора веднага след обявяване на независимостта си подава молба за членство в ЕС през 2008 г. В различен времеви диапазон и след изпълнение на критериите от Копенхаген за членство, Съветът на ЕС започва поотделно преговори за присъединяване с държавите от Западните Балкани (Панайотова и Алексиева, 2011).

На 19.07.2022 г. на междуправителствена конференция на равнище министри стартира преговорният процес за присъединяване на Албания към ЕС. На тази Среща на върха се подчертава, че Комисията на ЕС ще продължи да оценява състоянието на готовност на Албания за започване на преговори в конкретни области.

На дванадесетото заседание на Съвета за стабилизиране и асоцииране⁵, проведено на 16 март 2023 г. в Тирана, се отбелязва напредъка на Албания в приемането и прилагането на достиженията на правото на ЕС. Отбелязва се също така и подготовката ѝ за развитие на функционираща пазарна икономика. Същевременно се подчертава колко е важно този процес да бъде завършен във всички области: в областта на сътрудничеството, по въпросите на Външната политика и политиката на сигурност, в провеждането на цялостната и всеобхватна съдебна реформа, в справяне с конкурентния натиск и с пазарните сили в Съюза.

От своя страна ЕС потвърждава ангажираността си да продължи да предоставя финансова помощ на Албания в рамките на Инструмента за предприсъединителна помощ.

През последните 3 години в рамките на икономическия и инвестиционен план, Албания е получила безвъзмездни средства в размер на 229,1 млн. евро и заеми в размер на 305,1 млн. евро (Съвет на Европейския съюз, 2023а).

Сред споменатите държави кандидатки, Босна и Херцеговина получава препоръка за даване на статут на страна кандидатка за членство в ЕС от Съвета на ЕС едва през м. декември 2022 г. Последната следва да изпълни възможно в най-кратък срок, поетите

⁴ Косово също влиза в състава на Западните Балкани, но със статут на потенциален кандидат за присъединяване към ЕС. Съветът за сигурност на ООН все още не е определил окончателния статут на Косово.

⁵ Всеки партньор от Западните Балкани има „споразумение за стабилизиране и асоцииране“, в което се задава общата рамка за отношенията му с ЕС. Това е част от процеса на стабилизиране и асоцииране — политиката на ЕС по отношение на Западните Балкани, която не е свързана с преговорите за присъединяване към ЕС.

ангажименти по политическото споразумение, подписано през м. юни 2022 г.⁶, за да осъществи стремежа си към европейска интеграция.

Процесът на преговори за присъединяване на Северна Македония към ЕС започва седемнадесет години след получаването ѝ на статут на държава кандидатка за членство в ЕС.

Към момента Северна Македония се е присъединила изцяло към решенията и декларациите на ЕС в областта на Общата външна политика и политика на сигурност, а процесът за аналитичен преглед на достиженията на правото на ЕС, все още продължава (Съвет на Европейския съюз, 2023b).

С най-голяма интензивност в преговорния процес сред страните кандидатки се отличава Република Сърбия. Таблицата по-долу подробно и хронологически представя динамиката в интеграционния процес на държавата.

Таблица 1. Състояние на преговорния процес на Сърбия за присъединяване към ЕС. (Източник: Directorate-General for Neighbourhood and Enlargement Negotiations, 2023)

Събитие	Дата
Процесът на стабилизиране и асоцииране е потвърден като политика на ЕС за Западните Балкани.	21.06.2003 г.
Споразумението за стабилизиране и асоцииране (ССА) и Временното споразумение за търговията и свързаните с търговията въпроси между Сърбия и ЕС са подписани.	29.04.2008 г.
Сърбия официално кандидатства за членство в ЕС.	22.12.2009 г.
Европейският съвет дава на Сърбия официален статут на кандидат за членство в ЕС.	01.03.2012 г.
Споразумението за стабилизиране и асоцииране между ЕС и Сърбия влиза в сила.	01.09.2013 г.
Проведена е 1-ва междуправителствена конференция ЕС – Сърбия.	21.01.2014 г.
Всички проверки на достиженията на правото на ЕС са завършени.	25.03.2015 г.
Отваряне на глави 32 „Финансов контрол“ и 35 „Други въпроси – т. 1: Нормализиране на отношенията между Сърбия и Косово“.	14.12.2015 г.

⁶ За пълния текст на споразумението виж: European Council. (2022, June 12). *Political agreement on principles for ensuring a functional Bosnia and Herzegovina that advances on the European path*. <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/06/12/political-agreement-on-principles-for-ensuring-a-functional-bosnia-and-herzegovina-that-advances-on-the-european-path/>

Събитие	Дата
Отваряне на глави 23 „Съдебна власт и основни права“ и 24 „Правосъдие, свобода и сигурност“	18.07.2016 г.
Отваряне на глави 5 „Обществени поръчки“ и 25 „Наука и изследвания“. Глава 25 „Наука и изследвания“ е временно затворена.	13.12.2016 г.
Отваряне на глави 20 „Предприятия и индустриална политика“ и 26 „Образование и култура“. Глава 26 „Образование и култура“ е временно затворена.	27.02.2017 г.
Отваряне на глави 7 „Право на интелектуалната собственост“ и 29 „Митнически съюз“.	20.06.2017 г.
Отваряне на глави 6 „Дружествено право“ и 30 „Външни отношения“.	11.12.2017 г.
Отваряне на глави 13 „Рибарство“ и 33 „Финансови и бюджетни разпоредби“.	25.06.2018 г.
Отваряне на глави 17 „Икономическа и парична политика“ и 18 „Статистика“.	10.12.2018 г.
Отваряне на глава 9 „Финансови услуги“	27.06.2019 г.
Отваряне на глава 4 „Свободно движение на капитали“	09.12.2019 г.
Нова Методика влиза в сила.	01.02.2021 г.
Отваряне на глави 14 „Транспортна политика“, 15 „Енергетика“, 21 „Трансевропейски мрежи“ и 27 „Околна среда и изменение на климата“.	14.12.2021 г.

Безспорно през годините Република Сърбия постига значителен напредък в усилията си за интеграция. Страната е ангажирана в процеса на присъединяване, като работи за изпълнение на критериите на ЕС и прилага различни реформи.

Въпреки усилията си, тя не може да се отърси от историческата си обремененост на Велика сръбска южнославянска държава, която да диктува политиката на Балканите и в геостратегически план да разчита на подкрепата на Русия.

Както е известно, след разпадането на Югославия на нейна територия остава значително население от албанци, унгарци, бошняци и други малцинствени групи. Освен нерешения проблем с Косово, изразяващ се в непризнаването на неговата независимост през десетилетията, тя също толкова категорично се ангажира и с подкрепа към каузата на Република Сръбска към отстояването на идентичността ѝ в рамките на Босна и Херцеговина. Това, от своя страна, подкопава

крехкия Дейтънски мир⁷ и води до превръщането на Босна и Херцеговина в постоянен потенциален конфликтogenous фактор в региона.

Всички особености на външнополитическата стратегия на Сърбия допринасят за усилване на недоверието, с което ЕС се отнася към нея, разглеждайки я до голяма степен като „троянски кон“ на Руската федерация и заплахата за постигане в бъдеще на единна европейска позиция в момент, в който тя стане пълноправен член на ЕС.

Допълнително напрежение в отношенията ѝ с Европа създават и някои вътрешнополитически проблеми, като например предсрочните парламентарни избори през м. декември 2023 г., които не са възприети като демократични от западния свят.

Автократичният политически режим в Черна гора наскоро бе сменен след продължителното управление на Мило Джуканович. Именно провежданата от него политика, е основната причина за необходимостта от подобряване на функционирането и изграждане на демократични институции в страната, посредством дейността на които да се изпълняват евроатлантическите ценности и оттук да се осигури възприемането и превръщането на страната като надежден партньор, както в рамките на НАТО, така и с оглед на постигането на пълноправен статут в рамките на ЕС.

През м. май 2023 г. официална делегация, ръководена от Председателя на парламента на Черна гора г-жа Даниела Джурович, посети България и проведе среща с президента Румен Радев, който заяви, че нашата страна подкрепя евроинтеграцията на Черна гора. „Черна гора има ключова роля за европейската перспектива на Западните Балкани, затова България ще продължи да подкрепя усилията и реформите на страната по пътя ѝ за пълноправно членство в Европейския съюз като пример за целия регион“ (Президент на Република България, 2023).

Според Жозеф Борел, върховен представител на ЕС по въпросите на външните работи и политиката на сигурност: „Черна гора продължава да бъде лидер в европейската интеграция. За да запази тази водеща позиция, тя трябва да продължи да напредва в реформите, особено във върховенството на закона ...“ (БТА, 2023).

Положението с Косово е много по-сериозно. Най-младата държава, обявила независимостта си през м. февруари 2008 г., все още не е призната официално като такава от Съвета на сигурност на ООН.

⁷ С Дейтънския мирен договор, подписан на 21 ноември 1995 г. и чието официално наименование е „Общорамково споразумение за мир в Босна и Херцеговина“, се урежда политическото деление на Босна и Херцеговина на Федерация Босна и Херцеговина и Република Сръбска и структурата ѝ на управление.

Като постоянни членове на Съвета за сигурност Китай и Русия, например, подкрепиха Сърбия и отхвърлиха признаването на Косово. С правото си на вето Китай и Русия все още възпрепятстват приемането на нова резолюция, която да определи окончателния статут на Косово. Именно поради това, Косово все още не е призната от много държави и все още не е станала член на ООН. Пет държави членки на ЕС (Испания, Гърция, Кипър, Румъния и Словакия) също не са признали Косово, страхувайки се да не загубят части от територията си, където големи малцинства биха могли да поискат самоопределение.

В края на м. май 2023 г., след местни избори, в резултат на които етническите албански кметове поемат длъжността, Косово⁸ се изправя пред най-голямата ескалация на етническо напрежение. ЕС реагира като налага санкции на Косово и спира работата в рамките на Споразумението за стабилизиране и асоцииране, както и на планираните средства за Косово по кохезионните фондове за 2024 г. Съвсем естествено се налага изводът, че процесът на европейска интеграция на Косово е важен фактор по отношение на сигурността и стабилността. Този процес има вероятност да продължи години и десетилетия, тъй като зависи не само от вътрешнополитическата ситуация на страната, но и от нормализирането на отношенията между Косово и Сърбия.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

ЕС е ангажиран в дългогодишен процес на интегриране на държавите от Западните Балкани в Съюза. Като се има предвид историята на конфликти и напрежение в региона, ЕС е заинтересован да насърчава стабилността и сигурността в една от най-конфликтните зони – Западните Балкани. В тази връзка той предоставя финансова помощ и инвестиции в подкрепа на икономическото развитие на региона, което има пряко отражение и в политически аспект.

Несъмнено пътят за постигане на пълноправно членство в ЕС на всяка една от държавите от Западните Балкани се характеризира с различна интензивност. Този път е сложен, продължителен и изпълнен с предизвикателства. Динамиката на интеграционния процес ще зависи от напредъка на държавите кандидатки в прилагането на реформите, изпълнението на критериите на ЕС и от тяхната вътрешнополитическа стабилност. Членството им в ЕС остава единствената перспектива за гарантиране на мира и сигурността в региона. Усилията в тази посока, както на ЕС, така и на държавите от Западните Балкани, следва да продължат своя естествен ход, което ще допринесе за трайно и мирно разрешаване на множество исторически предопределени конфликти.

⁸ На 14.12.2022 г. премиерът на Косово Албин Курти подава кандидатурата на страната за присъединяване към Европейския съюз.

ЛИТЕРАТУРА:

- Бежарова, Н. (2007). *Югоизточна Европа в контекста на сигурността* (Част втора). ВИ ЕООД. // Bekyarova, N. (2007). *Yugozapadna Evropa v konteksta na sigurnostta* (Chast vtora). VI EOOD.
- Белова, Г. (2008). *Европейска интеграция*. Сиела. // Belova, G. (2008). *Evropeyska integratsiya*. Siela.
- БТА. (2023, Май 30). *ЕС е готов да окаже пълна подкрепа на Черна гора по европейския ѝ път, заяви Жозеп Борел*. <https://www.bta.bg/bg/news/balkans/news/ME/465503-es-e-gotov-da-okazhe-palna-podkrepa-na-cherna-gora-po-evropeyskiya-u-pat-zayavi> // БТА. (2023, Май 30). *ES e gotov da okazhe palna podkrepa na Cherna gora po evropeyskiya i pat, zayavi Zhozep Borel*. <https://www.bta.bg/bg/news/balkans/news/ME/465503-es-e-gotov-da-okazhe-palna-podkrepa-na-cherna-gora-po-evropeyskiya-u-pat-zayavi>
- Панайотова, К., и Алексиева, Н. (Ред.). (2011). *Присъединяването на Западните Балкани към ЕС: Мисията (не)възможна*. София: Friedrich Ebert Stiftung. // Panayotova, K., i Aleksieva, N. (Red.). (2011). *Prisaedinyavane na Zapadnite Balkani kam ES: Misiyata (ne)vazmozhna*. Sofiya: Friedrich Ebert Stiftung.
- Президент на Република България. (2023, Май 15). *Президентът Радев: България ще продължи да подкрепя Черна гора по пътя ѝ към европейска интеграция*. <https://m.president.bg/bg/news7199/prezidentat-radev-balgariya-shte-prodalzhi-da-podkrepya-cherna-gora-po-patya-u-kam-evropeyska-integratsiya.html> // Prezident na Republika Bulgariya. (2023, May 15). *Prezidentat Radev: Bulgariya shte prodalzhi da podkrepya Cherna gora po patya i kam evropeyska integratsiya*. <https://m.president.bg/bg/news7199/prezidentat-radev-balgariya-shte-prodalzhi-da-podkrepya-cherna-gora-po-patya-u-kam-evropeyska-integratsiya.html>
- Шопов, В. (2022, Март 23). *Очертаване на китайския възход на Западните Балкани*. European Council on Foreign Relations. <https://ecfr.eu/sofia/publication/%D0%BE%D1%87%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B5-%D0%BD%D0%B0-%D0%BA%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B8%D1%8F-%D0%B2%D1%8A%D0%B7%D1%85%D0%BE%D0%B4-%D0%BD%D0%B0-%D0%B7%D0%B0%D0%BF/> // Shopov, V. (2022, Mart 23). *Ochertavane na kitayskiya vazhod na Zapadnite Balkani*. European Council on Foreign Relations.

<https://ecfr.eu/sofia/publication/%D0%BE%D1%87%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B5-%D0%BD%D0%B0-%D0%BA%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%B8%D1%8F-%D0%B2%D1%8A%D0%B7%D1%85%D0%BE%D0%B4-%D0%BD%D0%B0-%D0%B7%D0%B0%D0%BF/>

СЪВЕТ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ. (2023а, Март 16). *Съвместно изявление за медиите след дванадесетото заседание на Съвета за стабилизиране и асоцииране ЕС – Албания.*

<https://www.consilium.europa.eu/bg/press/press-releases/2023/03/16/joint-press-statement-following-the-12th-meeting-of-the-eu-albania-stabilisation-and-association-council/> // Savet na Evropeyskiya sayuz. (2023a, Mart 16). *Savmestno izyavlenie za mediate sled dvanadesetoto zasedanie na Saveta za stabilizirane i asotsiirane ES – Albaniya.*

<https://www.consilium.europa.eu/bg/press/press-releases/2023/03/16/joint-press-statement-following-the-12th-meeting-of-the-eu-albania-stabilisation-and-association-council>

СЪВЕТ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ. (2023b, Юли 19). *Междуправителствена конференция на равнище министри относно присъединяването на Северна Македония.*

<https://www.consilium.europa.eu/bg/press/press-releases/2022/07/19/intergovernmental-conference-at-ministerial-level-on-the-accession-of-north-macedonia/> // Savet na Evropeyskiya sayuz. (2023b, Yuli 19). *Mezhdupravitelstvena konferentsiya na ravnishte ministry otnosno prisaedinyavaneto na Severna Makedoniya.* <https://www.consilium.europa.eu/bg/press/press-releases/2022/07/19/intergovernmental-conference-at-ministerial-level-on-the-accession-of-north-macedonia/>

Directorate-General for Neighbourhood and Enlargement Negotiations. (2023, November 8). *Serbia Report 2023*. European Commission. https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/serbia-report-2023_en